

Til alle tider har vi mennesker påvirket naturen gjennom vår aktivitet. I dag er den menneskelige påvirkningen sterkere enn noen gang. Derfor er også behovet for samarbeid mellom ulike sektorer stort. Vi må løfte blikket fra en stykkevis forvaltning, til å tenke helhet. Vi må drive økosystembasert forvaltning, der målet er å sikre at summen av menneskelig aktivitet ikke blir så sterk at økosystemenes tilstand skades.

Anne Britt Storeng,
Direktoratet for naturforvaltning
anne-britt.storeng@dirnat.no

Biologisk mangfold

Biologisk mangfold er et komplekst og mangesidig begrep. Det kan inndeles etter ulike dimensjoner som innhold, struktur eller funksjon. Mangfoldet kan også deles i ulike nivåer, fra gener til populasjoner og arter, og videre til samfunn og økosystemer. I mange praktiske sammenhenger når det gjelder bevaring av biologisk mangfold er det vanlig å fokusere på arter og deres livsmiljø.

For å bevare det biologiske mangfoldet er det viktig å ivareta både samspill og biologiske prosesser. Alt fra genetiske til demografiske prosesser som forflytting av arter, rekruttering, dødelighet og tetthetsregulerende faktorer til samspillet mellom arter når det for eksempel gjelder beiting, predasjon og nedbryting.

Det biologiske mangfoldet vi omgir oss med i dag er et resultat av tilpassing til ulike livsmiljøer over lang tid – noe som har gitt oss de ulike artene og den genetiske variasjonen som eksisterer innen artene. I et forvaltningsperspektiv er det nødvendig å ta hensyn til det dynamiske samspillet i naturen. Dette er viktig både når en forvalter høstbare ressurser og areal. En fisk både spiser og blir spist av andre arter i økosystemet. En fisk har også et oppvekstmiljø, gjerne i en tett tareskog eller blant koraller. Fiskens oppvekstmiljø og fisken

selv blir påvirket av fysiske faktorer som temperatur, strøm, saltholdighet m.m. Når vi forvalter det biologiske mangfoldet er det derfor viktig å tenke i en helhet som inkluderer artenes leveområder, hvordan artenes tilpasninger henger sammen med andre arter og miljøet i et økosystem.

Konvensjonen om biologisk mangfold (CBD)

Miljøkonvensjoner er folkerettslig bindende avtaler mellom land eller internasjonale organisasjoner for å sikre miljøet og verdens felles natur- og kulturarv. I regi av ulike FN-organer og andre internasjonale organisasjoner er det i løpet av de siste 25 år forhandlet fram en rekke globale miljøkonvensjoner som blant annet omhandler biologisk mangfold og naturressurser, klima m.m.

Konvensjonen om biologisk mangfold ble undertegnet under Rio-møtet i 1992, og trådte i kraft i 1993. Konvensjonen er den første globale avtale som omfatter vern og bærekraftig bruk av biologisk mangfold. Norge ratifiserte Rio-konvensjonen i 1993, og forpliktet seg dermed til å arbeide for å ta vare på det biologiske mangfoldet innenfor landets grenser. Formålet med konvensjonen er å beskytte det biologiske mangfoldet, sikre en bærekraftig bruk av biologiske ressurser, samt å sikre en rettferdig fordeling av gevinsten ved bruk av genetiske ressurser. Konvensjonen er den mest vidtrekkende internasjonale avtalen om vern av naturmiljøet som er inngått.

Konvensjonen er spesiell i forhold til andre avtaler fordi den setter mangfoldet i sentrum, omfatter alt levende, også det som brukes i landbruk, skogbruk og fiskerier. Mange sektorer er derfor involvert i oppfølgingen av avtalen.

Trusler mot det marine mangfoldet

Norges kystlinje er 83 000 km lang, dvs. ca. 100 000 km² kystfarvann, et område som er omtrent fem ganger så stort som vårt samlede ferskvannsareal. Mangfoldet av dyr, planter og andre livsformer som befinner seg innenfor dette området er stort.

Trusler mot det biologiske mangfoldet har økt i takt med menneskelig aktivitet og økt befolkningsvekst. FNs tusenårsutredning påpeker at menneskene i løpet av de siste 50 årene har endret økosystemene raskere og mer ekstremt enn i noen annen sammenlignbar periode i historien. Dette har konsekvenser for de valgmuligheter vi har i dag og de mulighetene som fremtidige generasjoner har til å høste og livnære seg av det naturen gir oss.

Tap av biologisk mangfold er irreversibelt. Tap av leveområder, menneskeskapt klimaforandringer, fremmede arter som forstyrrer økosystemer, overbeskatning og forurensning er viktige årsaker til at arter utrykkes.

Økosystembasert forvaltning

Ved forvaltning av hav og kystområder skal det legges vekt på en helhetlig for-

valtning basert på en økosystemtilnærming. Dette fordrer en samordning og koordinering mellom ulike myndigheter. Det arbeides med dette både nasjonalt og internasjonalt. I Norge er dette blant annet nedfelt i St.meld. nr. 12 (2001–2002) – Rent og rikt hav.

Praktisk tilnærming til økosystembasert forvaltning

I begrepet økosystembasert forvaltning ligger det en grunnidé om å få til en ”integrrert forvaltning av menneskelige aktiviteter”. Dette innebærer en samordnet forvaltning mellom forvaltningsmyndigheter, -sektorer og interesser. En samordnet forvaltning handler om at en ut fra den best tilgjengelige kunnskap om miljøet, må vurdere alle påvirkningene miljøet utsettes for. I praksis vil dette si at f.eks. fiskeriforvaltningen ikke bare kan se på fiskerinæringens uttak og vurdere påvirkning av dette ved fastsettelse av kvoter. I en økosystemtankegang må også andre faktorer som påvirker bestandene inngå i vurderingen. Foruten de menneskelige påvirkningsfaktorene må også de biologiske faktorene som blant annet gjør fisken til matkilde for sjøfugl og sel, inkluderes. Det er også viktig at føre-var-prinsippet blir lagt til grunn når en mangler kunnskap. Forvaltningen, slik vi nå kjenner den, har i stor grad vært hjemlet i sektorlover og av etater med kulturtradisjoner og ”rettigheter”. En økosystembasert forvaltning fordrer samarbeid på tvers.

Gjennom denne stortingsmeldingen ga Stortinget sin tilslutning til begrepet økosystembasert forvaltning med følgende definisjon:

”Økosystemtilnærming til havforvaltning er en integrert forvaltning av menneskelige aktiviteter basert på økosystemenes dynamikk. Målsetningen er å oppnå bærekraftig bruk av ressurser og goder fra økosystemene og opprettholde deres struktur, virkemåte og produktivitet”.

Norge har satt dette på dagsorden ved å akseptere en langsiktig og helhetlig politikk for beskyttelse av hav- og kystmiljøet. De miljøutfordringene som ble framhevet for forvaltningen i meldingen var:

”... forbedring av kunnskapsgrunnlaget for forvaltningen, gjennomføring av økosystembasert forvaltning, inkludert føre-var-prinsippet, begrensninger av bifangster og skader på viktige sjøbunnsområder, samt en mer effektiv håndheving av reguleringsbestemmelsene.”
(St.meld. nr. 12 (2001–2002).

Tilnærmingen har også fått fotfeste i lovverket. I 2009 ble en ny havressurslov iverksatt (Ot.prp. nr. 20 (2007–2008) Lov om forvaltning av villlevende marine ressurser – havressursloven). Her er økosystemtilnærmingen kommet inn i lovtekst. I § 7 Forvaltningsprinsipp og grunnleggende hensyn

”Ved forvaltning av de villlevende marine ressursene og tilhørende genetiske materiale skal det legges vekt på

b. ei økosystembasert tilnærming som ivaretar hensynet til leveområder og hensyn til biologisk mangfold.

rer og interesser. En samordnet forvaltning handler om at en ut fra den best tilgjengelige kunnskap om miljøet, må vurdere alle påvirkningene miljøet utsettes for. I praksis vil dette si at f.eks. fiskeriforvaltningen ikke bare kan se på fiskerinæringens uttak og vurdere påvirkning av dette ved fastsettelse av kvoter. I en økosystemtankegang må også andre faktorer som påvirker bestandene inngå i vurderingen. Foruten de menneskelige påvirkningsfaktorene må også de biologiske faktorene som blant annet gjør fisken til matkilde for sjøfugl og sel, inkluderes. Det er også viktig at føre-var-prinsippet blir lagt til grunn når en mangler kunnskap. Forvaltningen, slik vi nå kjenner den, har i stor grad vært hjemlet i sektorlover og av etater med kulturtradisjoner og ”rettigheter”. En økosystembasert forvaltning fordrer samarbeid på tvers.

Helhetlige forvaltningsplaner for våre kyst- og havområder

I Norge er nå økosystembasert forvaltning innført som prinsipp og brukes når det i disse dager utarbeides helhetlige forvaltningsplaner for de store havområdene. Forvaltningsplanen for Barentshavet og Lofoten var den første. Her er det definert en rekke miljømål med tilknyttede indikatorer som samlet skal gi en beskrivelse av tilstanden til dette økosystemet og effekten av menneskelig påvirkning. En rekke institusjoner og sektorer er representert i de ulike gruppene som skal gi råd for en praktisk forvaltning. Ved at ulike sektorer jobber inn mot en forvaltningsplan og har den samme kunnskapen tilgjengelig, er vi på god vei mot en økosystembasert forvaltning. Som en del av forvaltningsmodellen kommer også den politiske agendaen inn. Denne agendaen kan ha helt andre mål enn det å skulle drive med en økosystembasert forvaltning.

I tillegg til forvaltningsplaner som etter hvert vil komme for alle våre havområder, gjelder EUs vanddirektiv for de kystnære områdene. Her finnes også mål for en helhetlig vannforvaltning ut fra et sett med parametre som skal overvåkes, for å gi en beskrivelse av tilstanden til de ulike vannforekomstene. I tillegg til å se på de faktorene som påvirker det marine miljøet, har en her også trukket inn påvirkningene som kommer fra land.

EUs vanddirektiv gjelder i Norge, men foreløpig i et noe begrenset omfang. I drakampen rundt implementeringen av dette direktivet i Norge har det vært tøffe forhandlinger. Dette har blant annet dreid seg om avgrensninger av direktivet i forhold til hvilke påvirkningsfaktorer som skal overvåkes, og som dermed vil legge føringer for forvaltningen av våre vannmiljøer.

Gir fremtiden håp for en integrert og helhetlig forvaltning?

Fortsatt gjenstår en del før vi kan si at vi har en helhetlig forvaltning på alle nivåer. Det ligger utfordringer i å ta hensyn til hele økosystemet ved forvaltning av kommersiell aktivitet, for eksempel at sjøfuglen blir en del av forvaltningsmodellen for uttak av de kommersielle fiskeartene.

Gjennom prosessene som er satt i gang både med forvaltningsplaner, vanddirektiv og etter hvert også et havdirektiv, er vi på rett vei når det gjelder å få en integrert forvaltning av det biologiske mangfoldet på kysten og i havet. Her har de ulike sektorene satt seg rundt samme forhandlingsbord med felles mål for forvaltningen av de marine økosystemene. Dette er et viktig skritt i riktig retning mot en helhetlig økosystembasert forvaltning av det totale marine biologiske mangfoldet.

Ecosystem based Management of Biological Diversity along the Coast

For generations, people have used and affected the nature by a broad spectrum of activities. However, humankind depends on the marine environment and the marine resources for its survival. Human activities have lead to degradation and loss of many of these resources. To change this development it is important that different sectors start to collaborate through a common management of the marine ecosystem. We have to focus on an ecosystem based management of the marine habitats to secure that all our influence on the ecosystem is not more than the ecosystem can withstand.